

İKİNCİ SÖZÜN PENCERESİNDEN: İMAN VE GEREKLERİ

Ezelden ebede, hamd ve övgü, şükür ve minnet âlemlerin Rabbi olan Allah (cc)'a mahsustur. Selam, Hz. Muhammed (asm) ve takipçilerinin üzerine olsun.

“O takva sahipleri ki, görmedikleri halde Allah (cc)'a ve onun bildirdiklerine iman ederler.” (Bakara, 2/3)

İmanda ne kadar büyük bir saadet ve nimet ve ne kadar büyük bir lezzet ve rahat bulunduğunu bilmek ve anlamak, insan denen varlığa yapılmış en büyük ikramdır. Ön kabullere takılamayan, ihtiyaçları, istek ve arzuları, korku, endişeleri ile yaşayan insana, mükemmel bir rahmetten haber verir.

Yapılan rahmetin veya verilen değerın boyutları Allah'ın yüce kelamı olan Kur'an-ı Kerim'de anlam bulur ve zihinlere sunulur. Muhatap olanın algı ve ölçęindeki karşılığı bozulmamış bir fitrattan çıkmış ise isabeti beklenir, değilse bozuk fitratın zemininde genetiği bozulmuş tohumların meyvesi olmaktan illeri gidemediği tahmin edilir.

“Allah'ın emir ve yasaklarına karşı gelmekten sakınanlar, muttakiler” (Bakara, 2/2) olduğunu bildiren Kur'an-ı Kerim, takva sahiplerinin ayrıcalığını ifade eder. Bu kesimin Allah (cc)'a ve onun bildirdiklerine iman edebileceği tezi sunum yapılır. Takva yolu ile ruhunu temizleyip gerekli rızıkları vererek olgunlaştırma operasyonuna açmış bulunanların, ancak iman edebilme üstünlüğünü yakalayabileceği bildirilir.

Kur'an-ı Kerim takvayı üç mertebesiyle zikretmiştir. Birincisi şirki terk, ikincisi, maasiyi, üçüncüsü masivullahı terk etmektir.(1) Kur'an-ı Kerim takvayı üç yönü ile bildirir.

1) Allah (cc)'a ortak koşmayı bırakmak.

2) Allah (cc)'a isyanı, itaatsizliği, günahı işlemeyi bırakmak.

3) Allah (cc)'ın hakkı olan değerden sonra, dışındaki bütün değerleri sebepleri ile birlikte bırakmak.

Kalbi temizledikten sonra sıra onu hak ettiği gerçekler ile düzenlemeye, dengelemeye, süslemeye, kaliteyi yükseltmeye gelir. Bu “Hasenatla olur. (ibadetle olur.) Hasenat da ya kalple olur veya kalp ve bedenle olur veyahut mal ile olur.”

-
- 1) A'mal-i kalbin şemsi, imandır.
  - 2) A'mal'i bedeniye'nin fihristesi namazdır.
  - 3) A'mal-i maliye'nin kutbu zekâttır.(2)

- Kalple yapılacak ibadet kapsamındaki işleri bildiren, tonunu gösteren, aradaki ahengi ve gereği hissettiren, kime ait olması gerektiğini bildiren iman güneşidir.

- Bedenle yapılacak ibadet kapsamındaki işleri uygulamalı bir katalog ve liste şeklinde sebep ve sonuçları ile özetleyen **"dinin direği" namazdır.**

- Mal ile yapılacak ibadetlere örnek olup insanların sosyal sağlığını destekleyen, veren için bereket sebebi ve sosyal güvence özelliğini taşıyan, işlerin merkezini ve etken noktası **zekât**tır.

Şeklinde açıklayarak muhatabın dikkatini gereği olan imana çeker. İmana davet edilen insanın gerçeğini onun gözü ile araştırma ve inceleme zeminine alır. Kim ve ne olduğunu, neyi isteyip neyden rahatsız olduğunu, gelişim seviyesini ve varabileceği ufkunu belirler. Neden ve nasılların sonuçlarını ortaya koyarak Allah (cc)'a imanı beklenir.

İnsan denen ruhun temizliği, gelişimi ve korunması ile ilgili olan iman ve gerçeğini bilmek, dolayısı ile insanın nasıl bir varlık olduğunun altını çizip gerçeğine ayna tutacağı umulur. Gerçeğinden kaçıp ön kabullerin tutsağı olanları, gerçekleri ile baş başa bırakıp takva kapsamında değerlendirilen Allah (cc)'a imanın anlamına, gerek ve gerekçelerine bakmak, tezi aydınlatacağı beklenir. Bu şekilde saadet ve nimetin, lezzet ve rahatın nerede ve ne ile olduğu anlaşılacağı umulur.

"İman, Sa'd-ı Taftazanî'nin tefsirine göre 'Cenab-ı Hakkın, istediği kulunun kalbine, cüz-i ihtiyarının sarfından sonra ilka ettiği bir nurdur.'"(3)

İMAN VE İNSAN

Hakkın ta kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah (cc) bütün gerçeklerin ve gerçek kabul edilenlerin sahibi. Sahipleri olması yönü ile hak kazanmışların bütün hakları onun garantisinde bulunup korunur. Yoktan var edilmişlerin kodlanmış olması onların varlık veya hayat serüvenlerindeki hareket tarzını, türünü, cinsini, meylini, sınırını belirler. Görevini hatırlatan, dolayısı ile gelişimini destekleyen her soru, bir sonraki basamağa onu hazırlar ve destekler türden. Yaratılışı gereği endekslendiği hedefe doğru yolculukta yalnız bırakmayan, ihtiyaçlarını karşılayan, engelleri ortadan kaldıran terbiye edicileridir. Âlemlerin Rabbi vasfı ile rububiyeti gereği bunu yapar. Maddi ve manevi bütün mevcutlar için geçerli olan bu durum insan için de söz konusu görünür. Bilinçli, irade sahibi olması yönü ile tercihlerinin

---

önemsendiği bilinir. Yaratmaya gücü olmadığından tercih ve iradesinden sonra, yaratıcı irade devreye girer.

Kul ister, yaratıcı dilerse yaratır, sorumluluk ise bu şekilde kulda kalmış olur. İradenin bir şeyi isteyip istememesi, niyetinin olup olmaması bilme ve öğrenme sürecinin en önemli bir parçası gibi. Bu yönü ile insanın iman etmeye niyetinin olup olmaması, hareket kabiliyetini belirlediği, sonucunu da sahibine yüklediği anlaşılabilir. Gerçeğini ve gerçekleri anlamak isteyen niyete, Allah (cc) okuyacak nuru ve okutacak gücü ve anlayışı verir. Varlığın sırrını okutan o nur Allah (cc)'a imanın nurudur. Anlam ve anlamlandırma, ölçüp biçme, değerlendirip değer belirleme algısı ve bilgisidir. Mükemmel rahmetin müjdecisi olan bu nur, rahmete kavuşması ve rahmette kalması için yaratılmış insana verilen büyük hediyedir. Ebede uzanan hislerine, isteklerine, beklentilerine, cevap barındıran ebedi rahmetin ebedi hediyeleri şeklinde.

“Öyle ise iman, Şems-i Ezeli'den vicdan-ı beşere ihsan edilen bir nur ve şuardır ki, vicdanın iç yüzünü tamamıyla ışıklandırır.”(4)

İMAN NEDİR?

Allah (cc)'a iman, Onun var ve bir olduğunu kabul etmek, Kur'an ve sünnet doğrultusunda bildirdiklerini tasdik etmek ve gereklerini ortaya koymak şeklinde özetlenebilir. İnsanın muhatap alındığı bu teklif kimilerince kabul kimilerince ise ret cevap ile karşılanmış. İnsanı yoktan var edip muhatap alan yaratıcı Allah Teâlâ'dır. Yaratılan her varlık gibi bir istidat ve gen şifresi ile yaratıldı. İstidatı gereği kendini ve âlemi anlamak isteyen insana hitaben,

“Yüzünü hak din olan İslam'a çevir o fitrat dini ki, Allah insanı o din üzere yaratmıştır. Allah yaratışını değiştirecek değildir. Siz de Allah'ın yarattığını değiştirmeyin. İşte dosdoğru din budur. Lakin insanların çoğu bilmez.”(Rum, 30/30)

bakış açısı sunarak yaratılışın bir tarzda olduğunu, yaratılmışların da bir elden çıktığını bildirir.

Yaratılışı ağaca benzeten din âlimleri, yaratılanların tohumdan meyveye sebep ve sonuç bazlı bir bütünlük içinde, düzen sergilediği bildirilir. Bilimsel veriler **“Fine Tunink”** (*ince ayar*) ve **“Anthropic Principle”** (*insani ilke*) ile evrenin olması gereken duruma gelmesi için ayarlanıp hayat ve insanın hedefe alındığını kabul eder. İnce ayar kapsamındaki sabitelerin, kanun ve yasaların birbiri ile ilişkili olması

---

durumu açıkladığı bilinir.

İSLAM KODLU İNSAN

Fitratın gerçeğini ve dokunulmazlığını bildiren ayet-i kerime, bu yaratılışı insan yönlü değerlendirmeye alarak, **“Yüzünü hak din olan İslama çevir o fitrat dini ki, Allah insanı o din üzere yaratmıştır.”** ifadesi ile insanın İslam dinin gerçeklerine ve öngörülerine uygun yaratıldığını bildirir. İnsan ve İslam prensiplerinin karşılaştırılması ile durumun bilinir hale geleceği anlaşılır.

Anlaşılan yönü ile insan, aciz, zayıf, muhtaç ve eksiktir. Bununla birlikte doyumsuz bir nefse, ikna olmayan bir bilme yeteneğine, sınırsız bir hayal gücüne sınırsız istek ve arzulara sahip bir varlık. Varlık sahasına onu çıkaran ve insaniyet vasfı ile İslam fitratı üzerine onu yaratan Allah (cc)'tır. Yaratılıştan gelen özelliği gereği o yaratıcısını ve varlıkların yaratıcısını akıl, his, duygu ve bütün yetenekleri ile direkt ve dolaylı arar. Onu bilme, bulma, emirlerine iman edip gereğini yerine getirme ve rahatlama; yeteneklerine cevap yetiştirme, ikna etme ve huzura kavuşmanın arayışında ve derindedir.

“Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle.

- 1. Resulüm, de ki Allah birdir.**
- 2. Allah Samed'dir. Hiçbir şeye muhtaç değildir, her şey Ona muhtaçtır.**
- 3. Doğmamıştır, ezelidir. Doğrulmamıştır, ebedidir.**
- 4. Hiçbir şey onun dengi ve benzeri değildir.”(5) (İhlas, 112/1-4)**

Şeklinde kendini bildirerek, fitraten bilmeye, çözmeye, bulmaya aday şuur sahiplerine merhamet etmiş ve gönderdiği peygamberler, bozulmamış kutsal kitaplar ve Kur'an-ı Kerim ile takviye ederek desteklemiş.

“Şayet sizler Allah'ı inkâr etseniz Allah Ganiyy'dir; size ve inancınıza muhtaç değildir; ancak kullarının küfrüne razı olmaz. İman eder, şükrederseniz şükürünüzden razı olur, ki bu sizin faydanızdır. Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez, sonra dönüşünüz Rabbinizedir. O yaptıklarınızı size haber verecektir. Muhakkak ki O gönüllerde saklı olan inancınızı ve niyetlerinizi de hakkıyla bilir.”(Zümer, 39/7)

“Şems-i Ezeli'den vicdan-ı beşere ihsan edilen bir nur ve şuadır.” sözü ile

---

evveliyatında söze değmeyecek bir değersizlikte olan insana yapılmış rahmetten ve gereğince ebede uzanacak bir rahmetten haber verir. Ezeli ve ebedi olan Allah (cc)'in insanoğluna vicdanı verdiğini, ruhuna ve kalbine fitratın ayarını hatırlatan bu nimeti iman gerçeği ile okutturarak rahmet, ihsan ve lutuf ettiğini vurgular. *"Vicdanın iç yüzünü tamamıyla ışıklandırır."* ifadesi ile imanın dolayısı ile gönderilen vahyin insanın fitratını, yaratılış kanunlarını, gerçeğini okuttuğu ve anlamlandırdığı bilgisinden haber verir. Bozulmamış fitratın dayandığı gerçekler, hak ve hakikatlere, doğru ve gerçeklere duyulan meyil ve arzu olarak algılanır.

İnsan madde ve manevi yönü ile farklı duygu, his, yeteneklerin etkisi altında. Alıcı ve verici olan konumu, konumlandığı kodların etkisi altında yaşamayı güçleştirmiş. Görünen yönüne yansıyan beş duyu organı ve etkileri, manevi yönü ele veren akıl, hayal, vicdan gibi iç dinamiklerinin etkisinde. Sözü edilen duygu, his, latifelerin kendi içinde özelliklere ayrıldığı hissedilir. Ör: sevgi ve çeşitleri, nefret ve çeşitleri, güzellik ve çeşitleri, çirkinlik ve çeşitleri sonuçları ile birlikte bilinen tarafımız. İnsan formatında vicdanı incelemek, gerçeğini bildiren insaniyet ve iman nuru ile aydınlatmak davamız olan bilinmeye önemli bir olacağı düşünülür.

İNSAN FORMATINDA RUH VE VİCDANIN KISIMLARI

"Vicdanın anâsır-ı erbaası ve ruhun dört havassı olan 'irade, zihin, his, lâtife-i Rabbaniye' her birinin bir gayetü'l-gâyâtı var:"

"İradenin ibadetullahtır. Zihnin, mârifetullahtır. Hissin, muhabbetullahtır. Lâtifenin, müşahedetullahtır. Takvâ denilen ibadet-i kâmile, dördünü tazammun eder. Şeriat, şunları hem tenmiye, hem tehzip, hem bu gayetü'l-gâyâta sevk eder."(6)

İnsan maddi ve manevi yönü ile bir çok bileşenden meydana gelmiş bir varlıktır. Verilmiş bütün özelliklerin verilme sebebi ve sonucu fitrat kodlarında anlam olarak bulunur. Bütün olan her bir özelliğin parçalarının bu koda uygun anlam bulup düzenlenmesi, tüm veya genelin yaratılış vazifesi açısından önem taşır. Verilmiş yeteneğin bozulmuş veya bozulmamış fitratlar açısından yorum farkına takılıyor olsa da ruha verdiği veya vermediği huzur noktasında isabeti kendini ele vereceği anlaşılacaktır.

"Vicdanın anâsır-ı erbaası ve ruhun dört havassı olan 'irade, zihin, his, lâtife-i Rabbaniye' her birinin bir gayetü'l-gâyâtı var:"

Vicdanın dört bileşeni, ruhun dört özelliği irade, zihin, his ve lâtife-i Rabbaniye olarak anılır. Yaratılmış her şey gibi bu özellik ve yeteneklerin yaratılış amacı ve varacakları en mükemmel ifadeleri bulunur.

- **İradenin ibadetullahtır. İrade**, tercih ve çabanın insan gerçeğindeki ifadesi. İrade, sahibinin inancı noktasında hareket kabiliyeti belirler ve bu şekilde kendini ifade eder. İman etmiş iradenin hareket kabiliyeti, itaati, adanması, fedakârlığı, kulluk kapsamındaki kutsalı ve ibadetidir. İrade yönü ile ins ve cin oluşu, putlaştırdığının heva, makam, para vb olması içeriğini değiştirmez. Bozulmuş fitratın tercih ve fiili, maddi ve manevi yönü ile sahibini tuttuğu ve kendine mahkûm edip harcadığı bilinen yönü. Sarhoşluk kapsamına, canavarca ifadesine, nötr veya etkisiz eleman tabirlerine anlam yüklediği bilinir. Etkili bir eleman olan iradenin yaratılış amacına uygun devreye girmesi, ilişkide olduğu diğer elemanlara domino etkisi vererek yaratılış amacına yönlendirir. Yaratılış kanunlarına aykırı bir tercihin de aynı hareket ve tarzı ile arkadaşlarını taraf alacağı sonuçları ile muhakkak.

Bu sebeple İslam dininin esasını oluşturan Allah (cc)'a iman inancı insana iradenin Allah (cc)'a ibadet için verildiğini haber vererek, görevini iradeye hatırlatıp yönlendirir.

- **Zihnin mârifetullahtır:** Anlama, benimseme, kabullenme, harekete geçirme vb, evresinin insan âlemindeki ifadesi. Zihnin akıl boyutu ile insan neyin ne olduğunu anlar, bilir ve kararını verir. Allah (cc)'a iman yönü ile kâinat ve hayat üzerinde görünen, hissedilen, anlaşılmayı bekleyen Allah (cc)'ın isim ve sıfatlarını okuyup Allah (cc)'ı tanıma ve bilmenin yolu. Ön kabule, ön yargıya takılmayan bir akıl nedenleri, nasılları, faydaları, zararları, getirileri, götürüleri okumak şartı ile bilme şerefini kazanır. Bilimsel verilerin ve İlahi kelamın ışığındaki okumalar zihni Allah (cc)'a onun fillerini anlamlandıran isim, sıfat ve şuunatına ikna eder. Kâinat kitabındaki her bir okuma bir diğeriyile bağlantılı şekilde okuyucusunu peşinden sürükler. Kâinatın oluşum sırrı ve hayatı destekleyen sabitelerin bilinmesi, insanı Big Beng gibi deneylerin meraklıları haline getirdi. Aklın ile keşfedilen bu tür gerçekler sayesinde yaratılışın nasıl ve nedenleri anlaşılma zeminini yakalar. Böylece zihin, Allah (cc)'ın kemal, cemal ve celal oluşunun kanıtlarına iman uyarısı ile ayarlanıp yaratılış amacına yönelir.

Allah (cc)'ı tanımaya endekslenmemiş bir akıl onun dışındaki her bir şeyi anlama ve kabule aday görünür. İnancı ve kabulü ruhunun zevklerine dolayısı ile yaratılış kodlarına uygun ise problem doğması beklenmez, değilse problem içinde problem ile karşı karşıya gelindiği hissedilir, bilinir. Kanıtı sorunlarla boğuşmanın efsanelerini sonuçları ile okumak isteyenlere google'nin cimrilik etmeyeceği umulur.

- **Hissin, muhabbetullahtır:** Verilmiş her organ, cihaz, alet gibi his ve duyguların da yaratılma amacı bulunur. Sevmek, nefret etmek, acımak gibi his ve duygular kodları gereği ifade bulacakları sebepleri arayan alıcı konumunda. Aklın getireceği verilere göre devreye girip ifade imkânı yakalar. Etki noktasında tepkinin hissedildiği ve yeri geldiğinde gösterildiği bir uygulama alanı bulur. Bu kapsamda değer verme, benimseme, onaylama, sevme gibi bir otoritenin, şahsın, durumun vb kabulü hak ediyor olmasına bağlı gibi. Bozulmamış fitrat hak ve haklıyı sever ve alır; hak etmeyeni, haksızı, uydurmayı iter ve ondan kaçır. Anlayış ve bakışı paralelinde ifade edilen bu yetenekler fitratın sağlama özelliğini yitirmiş ve yitirmemiş alanda

---

farklı sonuçları sergilediği bilinir.

Sevmeye, bağlanmaya, adanmaya kodlanmış hislerin asıl görevi yaratıcısını, terbiye edicilerini, nimeti vericilerini, sevmesi, bağlanması, adanması olmalı. Akıl yolu ile tanıtılan Allah (cc)'ı hisler, duygular karşılar ve sevmeye layık olanın O olduğunu bilir. Hak noktasında yerini kimsenin dolduramayacağı bir sevgili bulur ve sakinleşir. Sevmeye endeksli yaratılmış bu his ve duygular sevilenin kemal cemal ve yerine göre celal tecellilerinin hakkını ve haklılığını severek, bağlanarak, kutsayarak verir. Gerçekten sevgiye, sevmeye, âşık olunmaya, benliğinden geçilmeye layık olanın O olduğunu bilerek sever.

Bu yaklaşım ile yaratılış amacına uygun hareket eder ve huzura ve ruhi yönden mükemmelleşmeye doğru yol alır. Demek, his ve duygular yaratılma sebebi hak edeni sevmesidir ki haksızlığa uğramasın, fitratına etki olanı bulamamanın fakirliği ile ezilip horlanmasın, yıpranıp değerden düşmesin... Allah (cc) dışındakileri sevmek ise kalbe yük, nefse acı, akla istikrarsızlık ruha sıkıntıdır.

- Lâtifenin, müşahedetullahtır: Latife anlamındaki kalp, **“Bir latife-i Rabbaniyedir ki, mazhar-ı hissiyatı vicdan, mâkes-i efkârı dimağdır.”** ifadesiyle insanın manevi kalbin durumuna ışık tutulur. Duygu ve hislerin kaynağı olan kalp “latife-i Rabbaniyeye” olması yönü ile fitraten Rabbini tanımakta. Bu tanışmayı hatırlatan şey imani bakış ve zihnin basamakları ile yerleşen bilgisi olmalı. Tabir yerindeyse, potansiyel enerjinin kinetik enerjiye çevrildiği bu alanda latife kapsamındaki duyguların devrede olma aşamasıdır. Vicdanen hissedilenlerin doğrulandığı ve aklın şuuruna varılanların anlaşıldığı bu duygunun görevi Allah (cc)'ı görüyor gibi iman etmesidir. Ruhun istidadına uyandırıp Âlâ-i illiyine çıkmaya yol veren kararlı bir bakış açısını sahibine sunar. Ruhun olgunluk seviyesine göre özünde bulunan esma bilgisi ile âleminde ve âlemlerde anlaşılmayı bekleyen isim ve sıfatları okuma durumuna girmesidir. Özellikleri ile veriye tatmin olmuş kalbin ilgili bilgiyi toplayıp yaptırım gücüne dönüştürme aşamasıdır...

Zihnin basamakları ile kalbin merkezinde yaptırım gücü kazanan bilginin kısaca tarihi.

- 1) Hayalde canlandırma.
- 2) Tasarlama, zihinde şekillendirme.
- 3) Akıl erdirme, hatıra getirme.
- 4) Doğrulama onaylama.
- 5) Basiret, teslim olup itaat etme, idrakli inanç.
- 6) Sarılma, taraf olma.
- 7) Samimi inanma.(7)

olarak tanımlanır.

İman etmiş bir kalp, algı merkezi olması yönü ile baktığı, duyduğu, tattığı, dokunduğu, algıladığı, hissettiği her şeyde Allah (cc)'ı görmeye, anlamaya,

---

hissetmeye başlar. Edindiği her bilgi onda Allah (cc)'ı tanıtan marifete ve sonra muhabbete dönüşür. Kur'an-ı Kerim ve sünneti seniye'nin bilinmesi ve itaati derecesinde basiret gözü açılır ve hayatın hikmetlerini okur. Baktığı her şeyde Allah (cc)'ı gördüğü gibi, gördüğü her şeyde Allah (cc)'a bakma yeteneğini kazanır. İman'ın nuru ile vazifesi hatırlatılan ve bildirilen kalp, fitratın gerçekleri ile ilişkilendirilir ve bu şekilde güç kazanır. Bu güçten yoksun ruhların hayat hikâyelerine yaşayan dünya sakinleri hayatları ile şahit konumunda.

İnsan ruhu, kalbi ve bütün özellikleri ile neyin etrafından dönüyorsa, dünyası da onun etrafında döner ve yörünge belirlemesi beklenir. Bu yönü ile insan Allah (cc)'a imanın bakışını farkındalığı ile sergiler.

“Ve bu sayede, bütün kâinatla bir ünsiyet, bir emniyet, peyda olur ve her şey ile kesb-i muarefe eder.”(8)

Ruh ve kalb imanın anlamlandırması ve yol göstermesi ile insan bütün yaratılmış olanlar ile bir yakınlık ve bir güven hisseder. Bu yol ile her bir şey ile tanışma, anlaşma ve dost olmanın imkânını yakalar.

Ve insanın kalbinde öyle bir kuvve-i maneviye husule gelir ki, insan o kuvvetle her musibete, her hadise karşı mukavemet edebilir.(9)

Allah (cc)'a iman etmiş bir insanın kalbinde bilinmeyenlerin aydınlanmasından gelen bir güç oluşur. Bu güç ile kendisine sıkıntı verebilecek her şeyin üstesinden gelir. İman'dan yoksun bir bakışa bakılarak işin rengi bir derece görülecektir.

Ona göre bu dünya çok kötü bir yerdir:

- Bu yerde yaşayan canlı ve cansız varlıklar değişim, dönüşüm ve ölümün pençesinde etkisiz bir eleman olarak hayatı sonlandırılır. Doğduğu gibi ölenler, engelli doğup da hayatı engelli noktalanlar, yaşlı isminde aciziyetin çeşitleri ile tanışıp hayattan kaçıp gidenler veya dışına atılanların diyarı. Hiçbir şey insanın eline verilmemiş. Ne doğumu ne ölümü, ne gücü ne iradesi... Yaşadığı âlem de kendi halinden pek farklı görülüyor. Her doğan ve batıncaya kadarki gün, sabahıyla, öğlesiyle, akşamıyla gecesiyle, değişim ve dönüşümün kıskacında. **“Maddi ve manevi âlemlerin ölümü”**nün flimi gibi. Mevsimler, asırların, asırlar ise bin yılların mahkûm, takipçileri gibi. İsmi unutulur hale gelmiş ve gelir, insan ve ayağa kalkmış ve göçüp gitmiş olanların hepsi.

- Yıkılan, yıkılacak, yıkılmalı bir dünya! Ayrılıp ve göçüp, giden gidene. Çekinmeden, el sallamadan hasretin acılarını hediye bırakarak.

- Ayrılık bir yana, beraber yaşadıklarının da rahatsız. Kimdir, nedir, nasıldır, ne oldu,

---

ne olacak, kim gelecek, neden böyle gibi düşüncelerin sığınağı bir dünya. Bilmemekten, anlamlandıramamaktan, üstesinden gelememekten, aciziyet, fakiriyet ve eksikliğin etkisi altında inleyipte inliyor sakini.

- Bozulmamış fitratından nasipleniyorsa işi daha da zor görünür. İstekleri, endişeleri, ölçüleri, zevkleri cevap bulamanın acısı içinde acı çekmekte. Vicdanın, hayallerinin, doyuramadığı, engel olamadığı nefsin, çözüm üretemeyen aklın, memnun edemediği duygu ve hislerin baskısı altında yaşayarak ölmeye göz dikmiş!

Bakış açılarını ifade özgürlüğünden faydalanarak ortaya koyanlardan sonra, bu hakkı imanın sesine verelim.

İNSAN VE İMAN

Allah (cc)'a imanın ön görüsünü, iman etmiş açısından, değerlendirerek, kafir veya yoldan çıkmış, kimlik Müslüman'ın İslâm'a denkliğini görmeye çalışalım.

- Mümin Cenab-ı Hakkı tanır ve tasdik eder.

- Onun nazarında şu dünya bir zikirhane-i Rahman (*Rahmanın zikredildiği yerdir*).

- Bir talimgâhı beşer ve hayvan (*İnsan ve hayvanların eğitildiği ve terbiye edildiği mekândır.*)

- Bir meydan-ı imtihan-ı insücandır. (*İnsan ve cinlerin imtihan edildiği bir imtihan yerdir*)

- Bütün vefiyat-ı hayvaniye ve insaniye ise bir terhisattır. (*Hayvan ve insanların ölümü, askerliğin bitmesi, tezkerenin alınması dolayısı ile görevin sona ermesidir.*)

- Vazife-i hayatını bitirenler bu dâr-ı fâniden, manen mesrurane, dağdağasız, diğer bir âleme giderler; tâ yeni vazifedarlara yer açılsın, gelip çalışsınlar.(10)

Hayat bir vazifedir, Allah (cc)'ı tanımanın ve tanıtmanın vazifesi. Canlı ve cansız bütün varlıklar kodları gereği bu görevlerini yerine getirdikten sonra bu ölüme mahkûm yerden ölüm ile manen mutlu sıkıntısız, dertsiz rahat olan diğer âleme göçüp gider. Bütün yaratılmışlar için geçerli bu kural insan için de söz konusu. Bilinç ve irade sahibi olmamız yönü ile bir iş başına gelmiş olmamız isteğimizin olmasını gerekli kılar. Zorla atanılmışsa sorumluluk yönünden problem görülmez. Fakat tercih ile bir işe başvurulmuşsa sorumluluk ortaya çıkmıştır denir. İman yönü ile göreve atanmış olmak Allah (cc)'ın isim ve sıfatlarının görüldüğü ve hissedildiği bir zemin olma özelliğini kazanmaktır. Yansıdığı isim derecesinde değeri katlanır. Allah (cc)'ın bütün isimlerinin yansıdığı mahlûk olan bizi ele alıp, merhamet edilmiş olmanın rahmet yansımalarını okumaya çalışalım.

“Sultan-ı Ezeli, bütün mevcudat içinde, biz insanları seçmiş ve emaneti kübrayı bize vermiştir. Biz haşır yoluyla saadet-i ebediyeye mütevecihen hareket etmekteyiz. Dünyadaki işimiz de o saadet-i ebediye yollarını temin etmekle re’sul -malımız olan istidatlarımızı nemalandırmaktır.”(11)

Ezeli ve ebedi olan Allah (cc) bütün varlıklar içinden insana çok merhamet etmiş. Almış olduğu teklifi kabul etmiş olması yönü ile merhamet edilen bizler, gereğini yapmamız derecesinde bu rahmetin garantisi altında görünüyoruz.

“Biz emaneti semalara, yeryüzüne ve dağlara teklif ettik hepsi de onları yüklenmekten kaçındılar ve korktular. İnsan ise onu yükledi, gerçekten insan çok zalim ve çok cahildir.” (Ahzap, 33/72)

“Rabbin âdemoğullarından, onların bellerinden soylarını çıkarıp şahit tutarak ‘Ben sizin Rabbiniz değil miyim?’ buyurdu. Onlarda ‘Evet Rabbimizsin. Buna şahidiz!’ dediler. Biz onlara böyle şahitlik ettirdik ki kıyamet günü ‘Biz Rabbimiz Allah’ın varlığından ve hükümlerinden gafildik.’ demeyesiniz.”(A’raf, 7/172)

ifadesiyle kulluk teklifini insan ile beraber, göklere, yere ve dağlara da yapıldığını bunu insanın iradesiyle kabul ettiğini açıklar. Kimilerin “hatırlamıyorum” sığınma mekanizmasına verilecek cevabı yüce kelamıyla haber verenin varlığının ve birliğinin sağlam delillerine bırakıp, **“O (cc) demişse doğrudur.”** inancıyla noktalanır.

İNSAN NEYİN PEŞİNDE?

O hayat ile dünya ve tekrar dirilme isteği ile ebediyen devam edecek bir saadetin, huzurun, rahatın, teskinin peşinde görünüyor. İmanın ona yüklediği sorumluluk ise Dünyada kendilerine emaneten verilen istidatları, kodları emir edildiği ve izin verildiği şekilde kullanarak bu yeteneklerinin gelişimini sağlamaktır bilinir. Bunu sağlayacak gücün ise, **“Ve Âdem’e bütün isimleri öğretti.”(Bakara, 2/31)** ifadesinde insana verildiği bildirilmiş. Allah (cc)’ın isim bilgisi genetik olarak biz insana emaneten verilmiş.

Bir diğer bilinen ise,

"O Allahki gökleri, yeri ve ikisi arasındakileri altı günde yaratmış, sonar da ârş üzerinde hükmünü icra etmiştir.Onu her şeyden

---

hakıyla haberdar olan Rahman'ın kendisinden sor; güzel isimlerinin kâinatta ki tecellileriyle ve ilâhi kelamı olan Kur'an ile onu tanı." (Furkan, 25/59)

ayetindeki **"İsimlerinin kâinattaki tecellileriyle ve ilâhi kelamı olan Kur'an ile onu tanı."** emridir. Genetik olarak verilmiş bu bilgiler ile kâinat ve gerçeğinde anlaşılmayı, hissedilmeyi, bakılmayı bekleyen bu isim ve sıfatları Kur'an'ın rehberliğinde okunması gerekliliğidir. Okudukça anlayan, anladıkça okumak isteyen insan bu tarzı ile bilinme alanına çıkmış bir isimin ve sıfatın ve tetikleme ile diğer ismi veya şüphelerini bilmeye kapıyı aralar.

Bilimin geldiği nokta, kâinat ve içindeki varlıkların dayandığı sabitelerin, kural ve yasaların birbiri ile ilişkili girift bir yapı arz ettikleri gerçeğidir. Bu konu ile ilgili Hakan YALMAN "Kâinatın Hecesi" kitabında şöyle der:

"Bu yorumun önerdiği önemli bir yaklaşım İngiliz fizikçi David Bohm'un, bilim adamlarının asırlardır moda halinde yöneldikleri kâinatı, ince analiz edilebilir parçalara ayırma arzusunun antidotu olarak ortaya koymasıdır."

" 'Wholeness and the Implicate Order' (Bütünlük ve İşaretleri Gözlenen Düzen) isimli kitabında:(12) 'Eğer, insanlar kâinatı bağımsız parçalardan oluşmuş olarak düşünüyorlarsa, bu, aklını yürütüp zihnin işleyişini oturtmaya meyilli olduğu zemin olacaktır.' diyor. Ancak gözlemci ve gözlenen arasındaki bariyeri kaldırır ve her şeyi bütün içinde uyumlu ve harmonik bir şekilde ifade edilirse -ki, bütünün tamamı bölünmez, parçalanmaz ve sınırsızdır- akıl da aynı yerde hareket edecektir."(13)

Parça bütün dâhilinde değerlendirilir, bütün parçadan özgür masaya yatırılmaz bir yapıda görünür.

"Big Beng" teorisinin bir derece test edilmiş olması, yaratılış için gerekli sabitelerin bir derece şeffi, gen haritalarının el verdiği şekilde gözlenmesi... noktasında bilgilerin kâinat okuma imkânını yakalar. Doğrusunu belirleme noktasında ilimlerin kaynağı olan Kur'an-ı Kerim devreye girer ve son noktayı koyar:

"Göğü kudretimizle biz kurduk ve şüphesiz biz genişletmekteyiz."(Zariyat, 51/47)

---

fadesi ile Kur'an ilimlerin yakın zamanda keşf ettiği kâinatın genişleme yasasını bin dört yüz yıl evvel bildirmiş ve bunun gibi birçok bilimsel gerçeklere işaret etmekte. Bu ve bunun gibi ayetler, bilimin ne olduğunu ve sınırlarını bildirerek ilmin kaynağı olduğunu insana göstermiş.

İnsan, vahiy kaynaklı bilgilerin ışığında, kodlarındaki emaneten verilmiş esma bilgilerine dayanan algı ve ölçekleri kullanarak, kıyas ile kâinat üzerindeki Allah (cc)'ın isim ve sıfatlarını okur. *“Ben evimin sahibiysem Allah (cc) da bu kâinatın sahibidir. Yönetim konusunda tedbir almak zorundayım O da tedbir alıyor olmalı...”* gibi yaklaşımlarla bilenden bilinmeyenleri çözmeye çalışır.

Ben ve O karşılaştırmasında gerçeklerin ufukta belirmediği anlar. Bilimin anlaşılmasında varsayılan bütün ölçekler gibi, insan da yapısı gereği sahip olduğu sandığı hiçbir şeyin sahibi değildir. Yaptım, koydum, bildim gibi görünse de gerçek manada isim gerçeğine dayanan ilmin ve kuvvetin Allah (cc)'tan olduğu bilinendir. Ona düşen sadece elde edebilmenin niyeti ve çabasıdır. Elde edilmiş bilgi ve keşiflerin yaratılış yasalarına paralel hareketin bir sonucu olarak kazanıldığı bilinir. Başlangıçsız ve sonsuz bir güç ve ilme verilmeden açıklamanın gelmesi imkânsızlığı anlaşılabilir. Fizik yasaları ve kuantum fiziğinin özgürlüğünü ilan etmiş yasaları ile bir irade tarafından bu kâinat denen şahsiyetlerin idare edildiği anlaşılabilir. Etkisiz bir şahsın sanal özü ve bakışı ile bakışında şahsileşip **“ben”** olma iddiası ve Onu (cc) tanımaması, onu bağlar ve kendi gerçeğine mahkûm edeceği haber verilmiştir. Buna göre vazifesini bilmeli ve okumalarını doğru yapmalıdır ki gerçekler su yüzüne çıksın ve anlaşılsın.

O HÂLDE

- Bütün tevellüdat-ı hayvaniye ve insaniye ise ahz-ı askere, silâh altına, vazife başına gelmektir.
- Bütün zihyat birer muvazzaf mesrur asker, birer müstakim memnun memurlardır.
- Bütün sedalar ise, ya vazife başlamasındaki zikir ve tesbih ve paydostan gelen şükür ve terfih veya işlemek neşesinden neş'et eden nağamattır.(14)

KULAĞA GELEN SESLERİN ANLAMİ?

a) Ya hayat vazifesine atanmış olmanın minnettarlığını ve kimden verildiğini bildiren *“Allah en büyüktür.”* anlamındaki **“Allahü ekber”** zikri ile ilandır. Veya kişinin acizliğinin, fakirliğinin, kusurlu oluşunun ifadesi yanında, Allah (cc)'ın kudretinin, zenginliğinin, ilminin sınırsızlığını anlatan **“Sübhanallah”** zikrinin ilandır.

b) Ya da verilmiş görevi en güzel bir biçimde bitirmiş olmaktan gelen sevincin, huzurun, refahın teşekkür ve huzurlu halinin yansımalarıdır.

c) Veya işin işlendiği zaman ve ortamında kişiye verdiği mutluluğun, sevincin,

---

güzelliğın, maddi ve manevi huzurun kelimeler ve hal dili ifadeleridir.

- Bütün mevcudat o müminin nazarında, Seyyid-i Kerim'inin ve Malik-i Rahim'inin birer munis hizmetkârı, birer dost memuru, birer şirin kitabıdır. Müminin bakış açısına göre yaratılmış bütün varlıklar nelerdir?

MÜMİNİN BAKIŞINDA YARATILANLAR NELERDİR?

a) Sonsuz ikram ve ihsan, sonsuz, rahmet ve şefkat sahibi olan sahiplerinin birer candan hizmetkârlarıdır, çalışanıdır.

b) Dostluğunu itaatiyle gösteren sadık memurlardır.

c) Yaratıcılarını en güzel bir şekilde anlatan ve okutan güzel kitaplardır.

“Daha bunun gibi pek çok lâtif, ulvi ve leziz, tatlı hakikatler imanından tecelli eder, tezahür eder.”(15)

“Ve öyle bir vüs'at ve genişlik verir ki, insan o vüs'atle geçmiş ve gelecek zamanları yutabilir.”(16)

Fitratın bütün isteklerine, geçmişin, anın ve geleceğin bilinmezliğinde sıkışmış insanın bütün sorularına cevap vermesi yönü ile iman insanı aydınlatmış. Anlamlandırılan bu nur sayesinde insan bilir, anlar, kavrar. Boyutlu insanın bütün yönleri ile ilgilendiği için, insan da o derece gelişir, anı yorumlayabildiği gibi, geçmiş ve geleceği de yorumlama imkânını kazanmış olur.

Takvâ denilen ibadet-i kâmile, dördünü tazammun eder.

Ruhun ve vicdan duygusunun dört yönü olan **iradenin, hissin, zihnın** ve latife ifadesi ile **kalbin** yaratılma amacına yönlendiren ve doğru duruşu kazandıran hâl takva halidir. Allah (cc)'ın emir ettiklerini yapmak ve istemediklerini yapmamak konusunda, Kur'an ve sünnete uygun hareket etme durumunu gerekçeleri ile yukarıda kısaca açıklanmış. İbadet kapsamında değerlendirilen ve o yolla kazanılan bu güç ile irade arkadaşları ile beraber sahibini doğru yola iletir. Namazda sürekli Allah'tan istenen sıratı mustakime ikna ederek, ruhu bu yönden gelişimine ve huzuruna katkıda bulunur. Takva yolu ile bu özelliklerimiz dengelenmiş olur.

“Şeriat, şunları hem tenmiye, hem tehzip, hem bu gayetü'l-gâyâta sevk eder.”(17)

Takva yolu ile dengelenen insan gerçeği, şeriat denen otorite ile koruma altına alınarak, doğru yolun dışına kaymaması sağlanır. Değişken ve sınır konulmamış özelliklerimiz gereği ne zaman ne yapacağımız tahmin edilmez. Bunu bilen Rabbimiz **“Doğru yol”** ifadesi ile bu özelliklerimizi şeriat yolu ile sınırlar. Şeriat, zikri geçen “irade, zihin, his, lâtife-i Rabbaniye”yi büyütür, geliştirir, temizler, arındırır ve gerçek amacına yönlendirerek doğru şeritte gitmesi sağlanır.

“Şeriat, insanlardan sudûr eden ef’al-i ihtiyariyeyi bir nizam ve bir intizam altına alıp tahdid eden kaidelerin hûlasasıdır veya devletin işlerini tanzim eden nizamların, düsturların, kanunların mecmuasıdır. Kezalik, tabiat denilen şey de âlem-i şehadetin uzuvlarından ve eczalarından sudur eden ef’al arasında bir nizam ve bir intizam ika eden ilâhi bir şeriat-ı fitriyedir.”(18)

ŞERİAT NEDİR?

a) Şeriat, insanların yapabileceği ve yapmış olduğu iş ve fiilleri düzen ve dengeye koyan kurallar bütünüdür.

- Devlet işlerini sıralayan, düzenleyen, dengeye koyan yasaların, kuralların toplamıdır. Allah (cc)’ın kelâm sıfatından gelir.

b) Kâinat, (tabiat denilen) gözle görülen âlemin parça ve bütününde, atom ve atom altı âlemin yapıları arasındaki ilişkiyi düzenleyen, yönlendiren, belirleyen, sabitelerden, yüce yasalardan oluşmuş yaratılış kanunlarıdır.

Tekvini şeriat Allah (cc)’ın irade sıfatından gelir.

KISACA

“Şeriat-ı İslamiye, akıl bürhanları üzerine müessestir. Bu şeriat, ulûm-u esasiyenin hayati noktalarını tamamıyla tazamun etmiş olan ulûm ve fûnundan mülâhhastır. Evet, tehzibü’r-ruh, riyazetü’l-kalp, terbiyetü’l-vicdan, tedbirü’l-ceset, tedvirü’l-menzil, siyasetü’l-medeniye, nizamâtü’l-âlem, hukuk, muamelat, adab-ı içtimaiye, vesaire vesaire gibi ulûm ve fûnunun ihtiva ettikleri esasatın fihristesi, şeriat-ı İslamiyedir.”(19)

İslam şeriatı aklın kabul edip gücü dâhilinde ispat edeceği tarzda düzenlenmiştir. İlmin dayanak noktalarını, nasıl ve nedenlerini açıklayan ilahi ve fen ilimlerinden

---

özetlenmiş anlaşılıyor. Günümüz bilimin sünnet gerçeklerine iman boyutlu değil de menfaat, fayda boyutlu kabulü bunun açık bir göstergesi gibidir.

- Evet, ruhun temizlenip yükselmesi, kalbin kötülüklerden arındırılıp temizlenmesi,
- Vicdanın terbiye edilerek en güzel dereceye ayarlanması,
- Bedenin maddi ve manevi sağlığının öncelenmesi,
- Menzil kavramına dahil olan ev, iş, gibi yönetimi bekleyen yerleri takılmayacak çarkla çevrilmesi.
- Siyaseti yönlü medeniyetlerle ilişki içerisine girme,
- Alemi düzenleme ve koruma,
- Hukuk,
- Alışveriş,
- Sosyal hayata ait kurallar...

gibi ilim ve fenlerin konusu olan bütün gerçeklerin listesi İslam şeriatının kapsamında bulunur.

Şeriat ilahi kanunların bütünü olması yönü ile insanların ortaya koymuş olduğu anayasa türü uygulamalardan farklı bir yapıya sahip. İnsan deneme ve yanılmayla aradığını bulmaya çalışır, şeriatın sahibi olan Allah (cc) ise insanı ve kâinatı bilir, bildiği derecede insanın ilimsel ve bilimsel gelişimini desteklemeyi hedefe almış.

ÖĞRETİLEREK KORUNMAYA ALINAN İNSAN

Öğrenerek eğitilen ve gelişme gösteren insanın yaratıcısı tarafından nasıl bir eğitime alındığını, tarzını ve yardımını okumak insana yapılmış rahmetin sınırlarını, dolayısı ile sınırsızlığını belirler.

“Cenab-ı Hak, insanı kâinata cami bir nüsha ve on sekiz bin âlemi havi şu büyük âlemin kitabına bir fihrist olarak yaratmıştır. Ve esma-i Hüsnadan her birisinin tecelligahı olan her bir âlemde bir örnek, bir numune, insanın cevherinde vedia bırakmıştır.”

(Cenab-ı Hak, insanı kâinatı bütün özellikleri ile içinde toplayan bir sayfa ve on sekiz bin âlemi içinde barındıran kâinat kitabına bir katalog liste

---

şeklinde yaratmış. Kâinat âlemi ki her bir ismin görüldüğü, etkilediği, yansıdığı âlemlerden oluşan bir âlem. Farklı isimlerin yansıdığı bu âlemleri okutacak o ismin alıcı konumundaki gerçeğini ve özetini insanın genetik kodlarına fitratına örnek olarak yerleştirmiş.)

“Eğer insan, maddi ve manevi her bir uzvunu Allah (cc)’ın emrettiği yere sarf etmekle hamdin şübelerinden olan şükr-i örfiyi ifa ve şeriata imtisal ederse, insanın cevherinde vedia bırakılan o örneklerin her birisi, kendi âlemine bir pencere olur. İnsan o pencereden o âleme bakar. Ve o âleme tecelli eden sıfatla, o âlemden tezahur eden isme bir mir’at ve bir âyine olur.”(20)

(Eğer insan maddi ve manevi her bir organını, iradesini, hislerini, duygularını Allah (cc)’ın emrettiği şekilde, yani Kur’an, sünnet ve şeriata uygun kullanırsa, insanın özüne yerleştirilmiş örneklerin her biri kendi âlemine pencere olur. Allah’ın isimlerinin görüldüğü ve hissedildiği bu kâinatta her bir isim âlem kapsamında ifade alanına sahiptir, anlaşılır. İbadet Kur’an, sünnet ve şariat dâhilinde ifade edilince gerçek kodlarına uyarılır ve ilgili isim anlam bulmuş olur. Anlam bulan isim alıcı konumuna geçerek ilgili âlemi ile kontak kurarak ibadetin gereği ve ihlâsı noktasında o âlemi okumaya başlar. Algılar, benimser, hisseder ve ifade etme imkânını yakalar.)

“O vakit insan, ruhuyla, cismiyle âlem-i şehadet ve âlem-i gayba bir hülâsa olur. Ve her iki âleme tecelli eden, insana da tecelli eder. İşte bu cihetle, insan sıfât-ı Kemaliye-i İlâhiyeye hem mazhar olur, hem müzhir olur.”(21)

O vakit insan ruhuyla ve cismiyle, gayp âlemine ve görünen âlemi anlama, kavrama, ifade edebilme noktasında bu âlemlerin bir özeti olmuş olur. Her iki âleme tecelli eden isim ve sıfatlar insana da tecelli eder. İşte bu şekilde insan Allah (cc)’ın ilahi olan mükemmel sıfatlarını hem anlayan hem de anlatabilen bir özellik kazanır. Ki insanın vazifesi ve görevi de bu olmalıdır.

Nitekim Muhyiddin-i Arabî’nin hadis-i şerifinin beyanında **“Mahlukatı yarattım ki, bana bir âyine olsun ve o âyine de cemalimi göreyim.”(22)** demiştir. İman ve gereğine teklifin sırrı Allah (cc)’ın isim ve sıfatlarını gösteren bir ayna olup, bu güzellikleri gerçek sevgili olan Allah (cc)’a göstermektir. Rahmette olmanın ve rahmatte kalmanın sırrı bu olsa gerek.

Yapılmış rahmete layık olmanın temenisi ile...

Dipnotlar:

(1) *İşaratü'l-İ'caz, s. 72.*

-
- (2) *İşaratü'l-İ'caz*, s. 72.
  - (3) *İşaratü'l-İ'caz*, s. 74.
  - (4) *İşaratü'l-İ'caz*, s. 74.
  - (5) *Risale-i Nur Atıflı Açıklamalı Kur'ân-ı Kerim Meal*, Yeni Asya Neşriyat Araştırma Merkezi.
  - (6) *Hutbe-i Şamiye*, İkinci Zeylin İkinci Kısımı.
  - (7) *Sorularla İslamiyet*.
  - (8) *İşaratü'l-İ'caz*, s. 74.
  - (9) *İşaratü'l-İ'caz*, s. 74.
  - (10) *Sözler*, İkinci Söz, s. 34.
  - (11) *İşaratü'l-İ'caz*, s. 28-29.
  - (12) David Bohm, "Wholeness and the Implicate Order"(Bütünlük ve İşaretleri Gözlenen Düzen)
  - (13) HAKAN YALMAN, *Kuantum dilinde KÂİNATIN HECESİ*, *Tahavvülat-ı Zerre Şerhi*.
  - (14) *Sözler*, İkinci Söz, s. 34.
  - (15) *Sözler*, İkinci Söz, s. 34.
  - (16) *İşaratu'l-İ'caz*, s. 74.
  - (17) *Hutbe-i Şamiye*, İkinci Zeylin İkinci Kısımı.
  - (18) *İşaratü'l-İ'caz*, s. 238.
  - (19) *İşaratü'l-İ'caz*, s. 274.
  - (20) *İşaratü'l-İ'caz*, s. 36.
  - (21) *İşaratü'l-İ'caz*, s. 36.
  - (22) *İşaratü'l-İ'caz*, s. 36.